YIRIK SANOAT KORXONALARIDA INVESTITSION LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISHDA MOLIYAVIY RISKLARNI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

To'rayeva Sevinch Sirojiddinovna
Ish joyi: Olmaliq kon-metallurgiya kombinati
Email: sevinchsirojiddinnovna29@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda yirik sanoat korxonalarining investitsion loyihalarini moliyalashtirish jarayonida yuzaga keluvchi valyuta, foiz stavkasi, kredit, likvidlik va loyiha risklari o'rganiladi. Risklarni baholash, cheklash va monitoring qilishning integratsiyalashgan mexanizmi taklif etilib, shartli misolda uning ta'siri ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: investitsion loyiha, moliyaviy risk, korporativ moliya, xedjirlash, likvidlik, stress-test, risk-monitoring.

Аннотация. В тезисе рассмотрены валютный, процентный, кредитный, ликвидный и проектный риски при финансировании инвестиционных проектов крупных промышленных предприятий. Предложен интегрированный механизм оценки, ограничения и мониторинга рисков; его эффект проиллюстрирован на условном примере.

Ключевые слова: инвестиционный проект, финансовый риск, корпоративные финансы, хеджирование, ликвидность, стресс-тест, мониторинг рисков.

Abstract. This thesis examines foreign-exchange, interest-rate, credit, liquidity, and project risks in financing investment projects of large industrial enterprises. It proposes an integrated framework for risk assessment, mitigation, and monitoring and illustrates potential effects using a hypothetical example.

Keywords: investment project, financial risk, corporate finance, hedging, liquidity, stress testing, risk monitoring.

KIRISH

Yirik sanoat korxonalarida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish, texnologiyalarni modernizatsiya qilish va energiya samaradorligini oshirish katta hajmdagi uzoq muddatli kapitalni talab etadi. Mazkur loyihalar bank kreditlari, korporativ obligatsiyalar, lizing, o'z mablag'lari hamda strategik investorlar kapitali hisobidan moliyalashtirilishi mumkin. Moliyalashtirish manbalari tarkibi o'zgargani sari qarzga xizmat ko'rsatish xarajatlari, valyuta nomutanosibligi va pul oqimlari uzilishi xavfi ortadi [1; 2].

Tadqiqot maqsadi — investitsiya qarorlarini qabul qilishda moliyaviy risklarni erta aniqlash, miqdoriy baholash va boshqaruv choralarini yagona mexanizmga birlashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqish. Tadqiqotda qiyosiy tahlil, risk-matritsa va ssenariyli baholash yondashuvlaridan foydalanildi. Jadval va diagrammadagi sonlar statistik kuzatuv emas, metodikani namoyish etuvchi shartli baholardir.

ASOSIY QISM

Investitsion moliyalashtirishning barqarorligi birgina kredit foiziga bog'liq emas: mablag'ning valyutasi, qaytarish jadvali, garov shartlari, loyiha pul oqimining mavsumiyligi va mahsulot bozoridagi narx o'zgarishlari birgalikda baholanishi lozim. ISO 31000 va COSO ERM yondashuvlari riskni strategik rejalashtirish va qaror qabul qilish jarayoniga integratsiyalashni tavsiya etadi [3; 4].

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Moliyaviy risklar besh asosiy guruhga ajratiladi. Valyuta riski import uskunalari yoki xorijiy valyutadagi qarz bilan daromad valyutasi mos kelmaganda; foiz riski o'zgaruvchan stavkali kreditlarda; kredit riski qarzdorlik yukining ortishida; likvidlik riski operatsion tushumlar kechikishida; loyiha riski esa qurilish muddati, qiymat va rejalashtirilgan quvvatning og'ishida yuzaga keladi [2; 5].

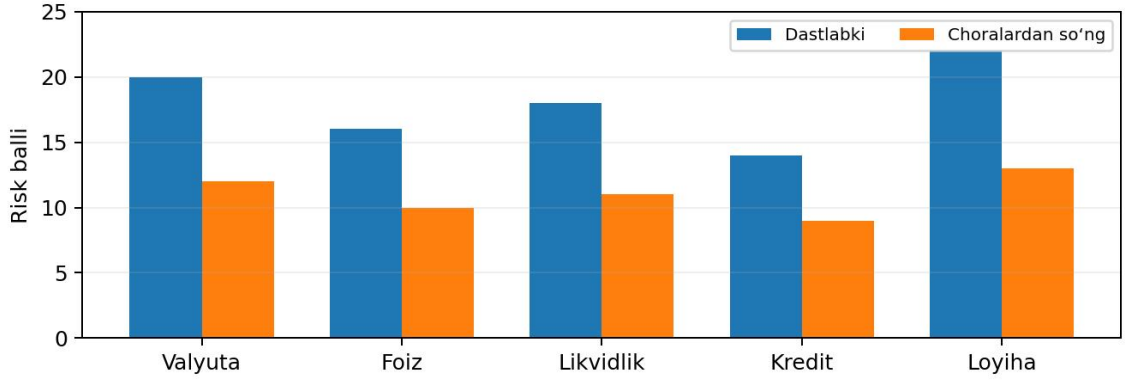
1-jadval. Risklarni boshqarishning takomillashtirilgan vositalari

Risk turi	**Baholash indikatori**	**Boshqaruv chorasi**
Valyuta	Ochiq valyuta pozitsiyasi; kurs ssenariysi	Tabiiy xedj; forvard; valyuta mosligi
Foiz	Stavka o'zgarishi; DSCR sezgirligi	Qat'iy stavka; foiz svopi; zaxira
Likvidlik	Pul oqimi tafovuti; qisqa muddatli qoplash	Likvidlik buferi; rezerv kredit liniyasi
Kredit	Qarz/EBITDA; DSCR; kovenantlar	Qarz limitlari; kapital ulushini oshirish
Loyiha	NPV, IRR va xarajat og'ishi	Bosqichli moliyalash; sug'urta; zaxira

Boshqaruv mexanizmining birinchi bosqichida risklar reyestri tuziladi, mas'ul shaxslar va yo'l qo'yiladigan limitlar belgilanadi. Ikkinchi bosqichda loyiha pul oqimlari bazaviy, salbiy va keskin salbiy ssenariylar bo'yicha modellashtiriladi. Uchinchi bosqichda xedjirlash, moliyalashtirishni diversifikatsiya qilish va likvidlik zaxirasi shakllantiriladi. To'rtinchi bosqichda esa ko'rsatkichlar har chorakda kuzatilib, limit buzilishi yuzasidan erta ogohlantirish tizimi ishlaydi [3; 6].

Amaliy monitoring uchun DSCR = qarzga xizmat ko'rsatish uchun mavjud pul oqimi / davr ichidagi asosiy qarz va foiz to'lovlari ko'rsatkichidan foydalanish maqsadga muvofiq. DSCR 1 dan past bo'lsa, tegishli davr pul oqimi qarz xizmatini to'liq qoplamaydi. Shuningdek, loyiha NPV qiymatining diskont stavkasi va tannarx o'zgarishiga sezgirligi tekshirilishi kerak [2; 7].

1-diagramma. Shartli risk ballarining boshqaruvdan oldingi va keyingi taqqoslanishi

Izoh: ballar 1–25 oralig'ida ehtimollik (1–5) va ta'sir (1–5) ko'paytmasi sifatida shartli hisoblangan. Natijalar real korxona hisobotlaridan olinmagan.

Diagrammada boshqaruv choralaridan keyingi risk ballari pasayishi mumkinligi metodik jihatdan tasvirlangan. Ushbu farqni haqiqiy samaradorlik sifatida talqin qilishdan oldin xedj xarajatlari, kredit komissiyalari, likvidlik zaxirasining muqobil qiymati va amaldagi korxona ma'lumotlari asosida qayta

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

hisoblash zarur. Stress-test valyuta kursining keskin o'zgarishi, sotuv hajmining pasayishi va kapital xarajatlar ortishining bir vaqtda ro'y berishini ham qamrab olishi kerak [5; 8].

Taklif etilayotgan institutsional yechim — moliya direktori huzurida investitsion risklar bo'yicha qo'mita tuzish, loyihalarni moliyalashni tasdiqlashda risk pasportini majburiy qilish va banklar bilan shartnomalardagi kovenantlarni raqamli kuzatishdir. Loyiha boshqaruvi, g'aznachilik va ichki audit o'rtasida ma'lumotlar almashinuvi yo'lga qo'yilishi moliyaviy intizomni kuchaytiradi [4; 9].

XULOSA

Yirik sanoat korxonalarida investitsion loyihalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun alohida risklarni nazorat qilishdan integratsiyalashgan boshqaruvga o'tish zarur. Bunda: (1) valyuta va foiz nomutanosibligini qisqartirish; (2) DSCR, NPV va likvidlik tafovutlarini stress-test qilish; (3) bosqichli moliyalashtirish hamda rezerv limitlarini joriy etish; (4) risklar reyestri va erta ogohlantirish monitoringini raqamlashtirish ustuvor vazifalardir. Takliflar real loyihalarda kapital qiymati, xedj xarajati va korxona riskga moyilligi inobatga olingan holda moslashtirilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Brealey, R. A., Myers, S. C., Allen, F., & Edmans, A. (2023). Principles of corporate finance (14th ed.). McGraw Hill.
2. Yescombe, E. R. (2014). Principles of project finance (2nd ed.). Academic Press.
3. International Organization for Standardization. (2018). ISO 31000:2018 risk management—Guidelines. ISO.
4. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. (2017). Enterprise risk management—Integrating with strategy and performance. COSO.
5. Hull, J. C. (2023). Risk management and financial institutions (6th ed.). Wiley.
6. Basel Committee on Banking Supervision. (2000). Principles for the management of credit risk. Bank for International Settlements.
7. Damodaran, A. (2012). Investment valuation: Tools and techniques for determining the value of any asset (3rd ed.). Wiley.
8. International Monetary Fund. (2024). Global financial stability report: The last mile: Financial vulnerabilities and risks. IMF.
9. O'zbekiston Respublikasi. (2019). Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida (O'RQ-598-son Qonun, 25-dekabr).
10. World Bank. (2024). Global economic prospects (January 2024). World Bank.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.